

3. "QARABAĞIN GÖZ YAŞLARI", yaxud yaddaşın diktəsi altında yaşantılar

Qulu Məhərrəmli birnəhən olaraq güclü natiqdir. Natiqlik sənətini öyrənən, bu sənətin inceliklərinə vafiq olanlar yaxşı bilirlər ki, natiq üçün ritorika, bəlağət nə qədər vacibdirsə, emosionallıq da xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən bir o qədər vacibdir. Çünki natiq dinləyicini səfərbər etmək üçün, onun diqqətini mövzuna məgzinə yönəltmək üçün lazım gələn məqamlarda emosional duyulanmalardan faydalanmalı, yeri gəldikcə ritorik suallardan yararlanmalıdır. Bəlkə də nadir natiqlərdən biridir ki, Qulu Məhərrəmli nitqlərində son dərəcəde soyuqanlıq və təmkinlidir. Emosional duyulanmalar əvəzinə istinad etdiyi faktları canlı dildən gələn obrazlılıqla "bəzəməyi" xoşlayır. Elə bu səbəbdən də onun nitqləri cazibəli və səfərbərdici olur. Doğrudur, o da nitqlərində çox vaxt ritorik suallardan istifadə edir. Cavabı özünə və çoxlarına məlum olan sualları qoymaqla dinləyicini özünə şərik edir, fikirlərinə qoşur. Eyni mövqə müstəvisinə gətirir və bu müstəvidə asanlıqla əl-qol açar bilir. Dil çevikliyi ilə mətləbdən mətləbə keçir. Ancaq əsas xətti unutmur, ayrı-ayrı məqamlarda fikir bağlılığı ilə mövzunun girişini mövzunun əsas açımı ilə əlaqələndirir və nəhayət sonluqda mətləbi öz şərhliəri əsasında nəticələyə bilir.

Qulu Məhərrəmli nitqinin xüsusiyyətləri haqqında çox danışmaq olar. Ancaq biz onun nitqi imkanları dedikdə təkcə şifahi nitqini yox, həm də yazılı nitqini nəzərdə tuturuq və demək, onun müraciət etdiyi auditoriyada hədəf təkcə dinləyici deyil, həm də oxucudur. O ustalıqla özü ilə oxucusu (dinləyicisi) arasında körpü yara-da bilir.

Onun yeri gəldikcə ritorik suallardan istifadə etdiyini qeyd etsək də, bəzən çoxlarına məlum olmayan sualı da başlıqa, yaxud yarımbaşlıqa çıxara-raq oxucusu (dinləyicisi) ünvanlaya bilir. Onun sualları son dərəcə sərrast və dəqiq olduğu üçün oxucunun (dinləyicinin) yaddaşında təkrar-təkrar əks-səda verir. Sanki oxucu xəbərda-redici qırmızı işıq altına düşür. Oxucunun özü də müəllifin qoyduğu problemin araşdırıcısına çevrilir.

Ustad publisistin həm janr, həm də mətləbi ifadə baxımından daha bir maraqlı yazısını şərh mövqeyinə gətirmək istərdik. Bu, "Qarabağın göz yaşları"dır. Müəllif sərlövhenin altında ikinci - yarımbaşlıq kimi konkret və aydın sual qoyur: "Problemi dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün hansı texnologiyadan istifadə etməliyik?". Bu sualı bəlkə də bir qədər emosional şəkildə belə də ifadə etmək olardı: "Qarabağın göz yaşları və ya problemi necə həll etmək olar?". Bu bir qədər konkret olsa da, Qulu Məhərrəmli qoyduğu məsələnin mahiyyətinə tam ehtiva etməzdi. Çünki müəllif yaxşı bilir ki, o zaman üçün ("Zaman", 17 sentyabr 1999) söhbət dünya ictimaiyyətinə Qarabağ probleminə cəlb etmək artıq günün mübarizəsinə çevrilmişdi. Açıq-aşkar biz məsələnin mahiyyətini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqda gecikirdik. Bır növ bizim problemi yaymaq istəyimiz ermənilərin sistemli, məqsədliləməllərinə cavab xarakteri daşıyırdı. Ona görə də Qulu Məhərrəmli məsələnin mahiyyətini dünya

"Öz ruhunu hiss etdirən, içində poetikası olan adamdır... O, öz səmimiyyəti, sağlamlıq düşüncəsi, obyektivliyi ilə mühitin təmizlənməsinə xidmət edir. Əslində mühit belə yararır. Qulu Məhərrəmli də o mühiti yaradan adamlardandır".

ictimaiyyətinə çatdırmaq əsas vasitələrinə, yəni hansı texnologiyalardan istifadə etməkdən söhbət açır.

Yazının elə əvvəlində müəllifin məsələni xatirə işığında çözməsi maraqlı doğurur. Adətən xatirələr həzin üslubda yazılır. Və olub-keçmiş diqqətəşayan həyat motivlərini yaddaşın dərin ummanlarından çəkib üzə çıxarır. İlk baxışdan Qulu Məhərrəmli belə bir yol gedəcəyini düşünsək də, onun mətləbə köklü şəkildə işıq salan giriş başqa mətləblərdən xəbər verir: "Nəçə il əvvəlində söhbətdir. Televiziya-da apardığım "7 gün" analitik programının xeyli populyar vaxtları idi. Veriliş az qala hər buraxılış ciddi rezonans doğururdu. Bəyənənlərlə yanaşı, bu və ya başqa məsələlər barədə bəzən mübahisəyə girirdik və bizi tənqid edənlər də olurdu. Programda həftəlik hadisələrin təhlili ilə yanaşı, bəzən ayri-ayrı problem mövzulara toxunmağımız, xüsusi reportajlar da verməyimiz çox adamın xoşuna gəlirdi. İnsanlar verilişdə ölkənin müxtəlif problemləri haqqında danışmağı vacib sayırdılar, bəzən özləri də müəyyən mövzular təklif edirdilər". Məlum olduğu kimi Rusiya böyük ölkədir. Çox millətli olduğu kimi, əhalisinin sayına görə də dünya ölkələri sırasında önəmli yer tutur. Və bir çoxlarının iddia etdiyi kimi rusların da hamısı bizzə düşmən deyil. Çox böyük ziyalı təbəqəsi var ki, onlar Azərbaycanın haqq işini dəstəkləyir və yeri gəldikcə Rusiya hökumətinin Cənubi Qafqaz hadisələrinə və xüsusilə, Qarabağ məsələsinə obyektiv yanaşmasını hakim dairələrdən tələb edirlər.

Söz sahibi olmaq, sözünün eşidiləcəyinə əmin olmaq... yüksək özünə inam hissi yaradan amildir. Belə bir vaxtda Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinə təkən verə biləcək təklif hər halda qiymətləndirilməlidir. Belə bir hadisə ilə qarşılaşırıq: müəllif özünə-xas təhkiyə ilə rus ziyalısının Azərbaycana gelişini, Qarabağ məsələsinə obyektiv münasibət sərgiləyəcəyi niyyətini diqqətə çəkir: "Günların birində belə bir aktual mövzu təklifi kinostudiyadan gəldi, tanınmış kinorejissor Rauf Nağıyevdən. Təxminən 1994-cü ilin noyabrı idi, Rauf bəy zəng edib bildirdi ki, leninqradlı yazıçı Yuri Pompeyev Bakıdadır və istəyirik bir vacib məsələ ilə bağlı sizinlə görüşək". Yuxarıda xatırladığımız kimi (1999, sentyabr) bu o dövr idi ki, Qarabağ məsələsində demək olar ki, Azərbaycan təklənməmişdi. Doğrudur, neft müqaviləsi ilə bağlı vəziyyət bir qədər Azərbaycanın xeyrinə dəyişsə də, bu, Qarabağ probleminin həllinə demək olar ki, heç bir təsir göstərmirdi. Və belə bir zamanda kifayət qədər nüfuzlu rus ziyalısının Azərbaycana real təkliflə gəlməsi xüsusi diqqətə səbəb olmalı idi.

İlk baxışdan adı hadisəyə bənzəyir. Ancaq adiliyi qədər də arxasında ciddi niyyət dayanır. Əgər bu niyyət

Mövlud SÜLEYMANLI, Xalq yazıçısı əmələ çevrilsə, Azərbaycan üçün çox böyük faydası ola bilər: "R. Nağıyevi 80-ci illərin sonunda geniş rezonans yaratmış "Sumqayıt. Ölü zona" sənədli filmindən tanıyırdım. Yüksək mədəniyyət və dərin intellekt sahibi idi, dünya ədəbiyyatını və kinonu yaxşı bilirdi. Ara-sıra mədəniyyət tədbirlərində görüşürdük. Bir neçə ay idi ki, Qarabağ probleminə və bütövlükdə Azərbaycan - Ermənistan münasibətlərinin tarixçəsinə həsr olunan "Taleyimizin hakimləri" adlı film çəkəcəyini demişdi və məni də həmin filmə xronika üzrə redaktor kimi əməkdaşlığa dəvət etmişdi. Xarici ölkə tamaşaçıları üçün nəzərdə tutulmuş filmin çox maraqlı ssenarisi, qeyri-adi forması vardı. İdeya müxtəlif janrların qarışığından süzülüb keçirdi. Bu bədii-sənədli filmin aparıcısı Yuri Pompeyev özü olmalı idi. O, bir vaxtlar ABŞ tamaşaçılarına II Dünya müharibəsində SSRİ-nin rolunu anladan məşhur filmə aktyor Van Kaster kimi hadisələrə bələdçilik etməli idi. Əslində, uğurlu forma idi və filmə Rusiya, Fransa, Türkiyə, ABŞ arxivlərindən götürülmüş zəngin sənədlərin dili ilə Qarabağ probleminin tarixçəsi və mahiyyəti izah olunurdu". Azərbaycanın siyasi elitası ilə özünün gündəlik iş müstəvisində daim təmasda olan nüfuzlu jurnalistlə Rusiyanın tanınmış kino xadiminin arasında ciddi müzakirə gedir. Qulu Məhərrəmli təklif olunən layihənin nə qədər dəyərliliyi olduğunu elə yerində anlayır. Bu layihənin gerçəkləşməsi naminə ciddi-cəhdlə təşəbbüslər göstərir. Ancaq heç bir nəticəsi olmur. Və sonra müəllifin qeyd etdiyi kimi Azərbaycan tərəfindən heç bir dəstək olmadığından layihə elə kağız üzərində qalır və görkəmli kino xadimi də Azərbaycandan inciyib gedir və bir daha ondan səs çıxmır.

Qulu Məhərrəmli bu hadisəni xatırlatmaqda Qarabağ uğrunda savaş üçün ən yaxşı vasitənin itirilməsinə təəssüfünü bildirir. Bunun əvəzində az qala həminin əzbər bildiyi I Pyotrun vəsiyyətinin ifasına həsr olunan yazılardan Azərbaycan mətbuatında yer almasına acı-acı təəssüf edir. Yəni bunu odu söndürüb küllə ilə oynamaq kimi görür.

Qulu Məhərrəmli yazısının sərlövhenini təsadüfi olaraq "Qarabağın göz yaşları" adlandırmır. Bu heyecanlı başlığın anlaşılın motivi budur ki, özü hərəkət edə bilməyən körpə uşaq girov götürülüb və o, atasının, anasının qayıdacağını göz yaşları ilə gözləyir. Müəllif ayrı-ayrı tarixi faciələri xatırladır: "1905-ci ildə şiddətlənən və 1918-ci ilin martında genişlənən kütləvi qırğınlar, Zəngəzur qəliamı, Qarabağ problemi, Xocalı soyqırımı, Meşəli, Ağdam, Camilli faciələri bizim milli dərdlərimizdir və bunların dünyaya çatdırılması vacibdir. Amma necə? Kimlərə söyüb-qarğıyib aqlamaqları? Təbii ki, faciə qurbanlarını yad edib göz yaş tökmək insanın dərdini bir anlığa yüngülləşdirir, amma dünyanı ürayını yumsaltmır. Dünya aqla-

mağı çoxdan tərgidib, kövrək hissələrin yerini beynəlxalq konvensiyalar, hüquqi formullar, hər halda, qanun və məntiqə havasına köklənmiş düşüncə tərzitub. Üzdə olan bunlardır, alt qatda isə xristian təəssübkeşliyi və böyük dövlətlərin siyasi maraqları dayanır. Biz özümüzə də tapar tapıb dağınıq düşüncə tərzindən qurtulmalı, Şərqi müdrikliyini Qərbin ılgızları təfəkkürü və çevik piar texnologiyaları ilə birləşdirməliyik. Lirik məzmunlu fəryad bəyanatları, köhnə ifşa tərzli və duyğusalıq indi heç keçərlilə deyil". Müəllif nə qədər sərrast ifadə işlədir. Bizli yüngülləşdirən göz yaşları dünyanı ürayını yumsaltmır. Müəllif dövrün Qarabağ məsələsi ilə bağlı təbliğat təşkilatının fəaliyyətini yarıtmaz qiymətləndirir. Bizdə qeyri-hökumət təşkilatlarının mənafe niyyətlərindən o yana keçə bilməyən fəaliyyətini də tənqiddən kənar qoyur. Doğrudur, az-çox səsi gələn "Qarabağ azadlığı" təşkilatının adını çəkir. Ümumi xorda bunun da yetərli olmadığını acı bir duyğu ilə qeyd edir. Nəhayət, yenidən heç nəyə yaramayan texnologiyaların tənqiddən ayrılıb Yuri Pompeyev bir də yada salır. Yəni Yuri Pompeyev kimi istedadlı və vicdanlı insanları incik salmaqla məqsəd yolumuzu daha da uzaqlaşdırırıq demək istəyir.

Nəhayət, Qulu Məhərrəmli təkliflərini də verir. İndi bu təkliflər hər kəsə məlumdur. Və əslində, proses sonrakı mərhələdə elə Qulu Məhərrəmliyə verdiyi təkliflər əsasında davam etdi. Demək olar ki, dünyanı Azərbaycan haqqətçiləri ilə qismən bitərəfləşdirə bildik. Və elə 44 günlük müharibədə dünya ölkələrinin, o cümlədən, Rusiyanın seyrici mövqeyi də bunlarla izah oluna bilər.

Bəs sual olunur: əgər bu məsələlər tarixə qovuşubsa, biz nə üçün bir də bu məsələyə belə köklü şəkildə qayıdırdıq? Ona görə ki, hələ də 3 tərəfli bəyanatın şərtlərinə əməl etməmək cəhdliəri görünür. Zəngəzur dəhlizinin açılması ləngiyir. Qarabağdakı silahlılara yeni qüvvələr göndərilir. Rusiya sülhməramlıları öz missiyalarını demək olar ki, yerinə yetirmirlər. Bütün bunların hamısını fonunda hələ qarşıda görcəyimiz çox işlərin olduğunu da aşkarlarır.

Bizim uğurdan məst olmağa haqqımız yoxdur. Çünki problemlərimizin həlli üçün mübarizə əzmiyyəti səfərbər etməliyik: "Biz hamımız nağıllarda deyildiyi kimi, bu işığı tutub getməliyik. Hərçənd ki, nağıllar dövrü çoxdan bitib. Qorxulu divlər çoxdan nağıllardan çıxıb insanlara çevrilib, itlər də nəyə və kimə hürməyinin fərqindədir. Biz qalan işıqdır və biz bu işığa necə çatmağın yolunu tapmalıyıq. Hamımız - kiçik də, böyük də, şəir deyən uşaq da, elm öyrənən tələbə də, tarixçi-alim də, diplomat da, hətta I Pyotru "ifşa edən" və bununla təsəlli tapan yaşlı müəllim də - bu məsələ üzərində düşünməliyik". Göründüyü kimi müəllif məstni polemik səviyyədə bitirir. Heç bir radikal münasibət sərgiləmədən hər kəsi ümumi məqsəd uğrunda mübarizəyə dəvət edir.

...və kifayət qədər təsirlə dəvət edir. ... məşhur Demostenin nitqləri bu gün də xüsusi maraqla öyrənilir. Halbuki, Aqora da, qədim Ellin aləminin hadisələri də artıq çoxdan keçmişdə qalıb.

...Qulu Məhərrəmli uzaq keçmiş deyil. Günümüzün fenomenidir. Günümüz isə ötən əsrin məlum hadisələrindən başlanır və bir qərənolük zamanı ehtiva edir.